

ISTRAŽIVANJE O JURJU KRIŽANIĆU I NJEGOVIM DANSKIM PRIJATELJIMA FREDERIKU GABELU I HILDEBRANDU HORNU U KOPENHAGENU

Ivan Golub

Pomilovan od mladog cara Fedora Aleksejeviča, Juraj Križanić, povratnik iz Sibira, upinje sve sile da izmoli od njega dopuštenje da smije napustiti i Rusiju. Kad je isposlovao carevu privolu, našao se u neprilici zbog sredstava za put i život. Što je poduzeo? O tome svjedoči pismo što ga je danski poslanik u Moskvi Frederik Gabel uputio caru: »Vaše carsko Veličanstvo zna da je svećeniku Jurju Srbinu premilostivo udijelilo milost da ode iz područja Vašega carskog Veličanstva put jednog samostana u Italiji na koji se vezao zavjetom. Ali budući da taj siromašni čovjek nema nikakvih sredstava na ovom svijetu, da bi se mogao dalje i izvan granica Vašega carskog Veličanstva probiti, već bi morao od gladi uginuti, uskoro me je zamolio da mu iz kršćanskoga milosrđa pružim milostinju i da mu pomognem do dvora Rimskoga cara, što mu nisam mogao odbiti ne samo zbog kršćanske sućuti nego i zato što je on podanik njegova Rimskog carskog Veličanstva, najpouzdanijeg saveznika i prijatelja mojega premilostivog kralja, već sam mu obećao da ću ga povesti sa sobom u Dansku gdje ga kanim izručiti tamošnjemu carskom poslaniku da mu on pomogne zimus do Beča. Budući da mu je međutim bilo zapovijeđeno da odmah krene odavde na put i kako bi on na taj način morao upasti u krajnju bijedu, ja sam odlučio Vaše carsko Veličanstvo preponizno zamoliti da biste izvoljeli premilostivo odrediti da bi spomenuti ubogi svećenik mogao kod mene ostati i sa mnom otputovati. Čvrsto se nadam da će Vaše carsko Veličanstvo u ovo sveto vrijeme iskazati to djelo milosrđa, a meni ne uskratiti priliku da iskažem milostinju jednom tako ubogom, ali obrazovanom čovjeku. Svevišnji će to naplatiti Vašem Veličanstvu svakom srećom. Presvijetli, velemožni Veliki Gospodaru, Caru i Veliki Kneže, Vašega carskog Veličanstva preponizni i prevjerni sluga Friedrich von Gabel. Moskva 3. travnja 1677.«¹

Car je udovoljio Gabelovoj molbi. Križanić je ostao kod danskog poslanika do zajedničkog odlaska iz Moskve 9. listopada 1677. U ovih pola godine što je Jurko proveo u društvu svog gostoprimca Frederika Gabela i njegova tajnika Hildebranda Horna kovalo se zacijelo duboko prijateljstvo između Križanića i njegovih danskih prijatelja. Dva mlada diplomata — Gabelu su tada bile tridesetdvije a Hornu dvadesetdvije godine — zacijelo su se obogaćivala znanjem i iskustvom šezdesetgodišnjeg Križanića.

¹ S. A. Belokurov, Jurij Križanić v Rossii, Moskva 1902, str. 77.

Križanić nije pošao s danskim prijateljima u Dansku već se u Litvi odvojio i u Vilniusu stupio u dominikanski red uzevši ondje ime fra Augustin.

Sergej Belokurov obratio se Ju. Ščerbačevu, prvom tajniku ruskog poslanstva u Kopenhagenu, da izvidi postoje li kakva izvješća Frederika Gabela iz Moskve i spominje li se u njima Križanić. Dobio je odgovor da se u Danskom državnom arhivu nalazi niz Gabelovih izvještaja iz Moskve, no da se oni odnose na visoku politiku i tek se iznimno u njima spominju neki pojedinci, ali se među njima ne nalazi Križanić.²

O samim pak osobama Gabelu i Hornu ništa gotovo ne kazuju ni Sergej Belokurov niti Vatroslav Jagić. Iz navedenog Gabelova pisma caru Fedoru Jagić opravdano razabire da je Gabel bio kulturni čovjek, blagorodnih osjećaja prema nesretnom Križaniću.³

Željao da saznam nešto više o Križanićevim danskim prijateljima Frederiku Gabelu i Hildebrandu Hornu, o njihovim zanimanjima, njihovu poslanju u Rusiji, tragovima povezanosti s Križanićem, poduzeo sam u poznu jesen 1981. istraživanja u Državnom arhivu (Rigsarkivet) i u Kraljevskoj biblioteci (Det Kongelige Bibliotek) u Kopenhagenu. O njihovu ishodu ovdje izvješćujem.

1. *Frederik Gabel*⁴ rođen je oko 1645. od oca Christoffera Gabela, guvernera Kopenhagena, i majke Ermegaarde Badenaupt, kao najstariji od šestoro djece, i to u Bremenu gdje je njegov otac bio rizničar bremenskog nadbiskupa, kasnijeg kralja Frederika III. Kad je taj 1648. stupio na dansko prijestolje, Frederik Gabel se preselio s roditeljima u Kopenhagen gdje je primio svestrano obrazovanje. Godine 1667. poslan je kao poslanik u Pariz sa zadatkom da Danska namjesto Švedske postane sjevernim saveznikom Francuske. Colbert ga je izravno uključio u pitanja dansko-francuske trgovine. Brzo po povratku iz Pariza (1669), smrt Frederika III, na kojega je Frederikov otac imao velik utjecaj, prekinula je diplomatsku karijeru mladog Gabela. No u studenome 1676. poslan je u Moskvu da prenese čestitke danskoga kralja mladome ruskomu caru Fedoru Aleksejeviču i da ga pridobije za savez protiv Šveđana. U Rusiji nije bio sretne ruke, te je na carevu želju u kolovozu 1677. bio pozvan u Dansku. Postaje zatim danskim rezidentom na dvoru u Berlinu, pa državnim kancelarom i od 1699. do svoje smrti 1708. viceguvernerom Norveške. Zalagao se za veću nezavisnost Norveške i za užu povezanost s Francuskom. Pisma što ih je kao diplomat i viceguverner upućivao danskom kralju očituju živahan duh i znatan spisateljski talent, iako ponekad svojim simboličkim jezikom ispada neobičan.

U Državnom arhivu (Rigsarkivet) u Kopenhagenu nalaze se izvještaji što ih je Frederik Gabel slao iz Moskve 1676--78. u omašnom svežnju pod signaturem: T. K. U. A. Rusland B, nr. 39: Gesandtsakts — Relationen, til Dels med Bilag, fra Envoyé extraordinaire Frederik von Gabel 1676, 4 Juli — 78, 2. Juli.

² N. d., 277--278.

³ Vatroslav Jagić, *Život i rad Jurja Križanića*, Zagreb 1917, 187.

⁴ Bøggild Andersen, *Gabel Frederik*, Dansk Biografisk Leksikon VII, J. H. Schultz forlag 1935, 545 f.

Svežanj sadrži Gabelove izvještaje danskom kralju i kraljevu savjetniku Biermanu. Pisma kralju pisana su njemački, goticom, najčešće rukom pisara, no s autografnim Gabelovim potpisom. Pisma Biermanu pisana su vlastoručno, na francuskom. Stil prvih je svečaniji, stil drugih prisniji. Pisma kralju pisana su također brojčanim šiframa; najčešće je nad brojkama drugom rukom razriješena šifra. Povrh izravnih pisama kralju nalazi se i niz prijepisa onih dopisa što ih je Gabel upućivao moskovskim vlastima, najčešće Lorivanu Ivanoviču. Među njima nema u prijepisu dopisa koje je Gabel uputio caru i moskovskim visokim činovnicima u prilog Križaniću. U pismima se spominju osobe i okolnosti zanimljive za poznavanje tadašnje Rusije i Moskve. U pismu od 12. rujna 1677. govori o tome »kako se ove noći htjelo ubiti staroga Bogdana Matvejeviča«. Dakako, glavna sadržina pisma je politička. U pismu Biermanu iz travnja 1678. Gabel sažima svoje nastojanje u Moskoviji riječima: »... spriječio sam da se Moskovijska i Švedska ne slože skupa — j'ais empêché que la Moscovie et la Swede ne se font accordés ensemble.«

Gabelov zadatak posve je odudarao od Križanićevih nazora. Gabel je imao nagovoriti cara Fedora, kome je došao čestitati prilikom krunidbe, na savez protiv Švedske. Križanić je uvjeravao moskovske vladare da sa Šveđanima treba držati mir, a ratovati s Tatarima. Činjenica je da je car Fedor tražio da se Gabela pozove iz Rusije u Dansku. Nije li Gabel dodijao caru svojim nagovaranjem? Da li je Križanić na neki način imao udjela u tome, tj. da li je želio da se Gabel udalji iz Moskve kako ne bi napastovao cara (i njegove suradnike) na Križanićevu gledanju protivne pothvate, i, nadalje, kako bi on, Križanić, imao priliku s Gabelom otputovati iz Moskve. Ili je Križanić za svojega polugodišnjeg boravka s Gabelom uvjeravao danskog poslanika o svojoj posve drugačijoj verziji ruske vanjske politike: mir sa Šveđanima, rat s Tatarima i Turcima. Nije isključeno, premda za to nemamo pozitivnih pokazatelja, ni to da su se na tome ili kojem drugom nazoru Križanić i Gabel putem razišli, i da se i zato nije ostvario Križanićev put do Danske s Gabelom. Križanićev pragmatički duh vidi se i u tome što je s Nijemcem (Danci su za Križanića Nijemci), s protestantom i čovjekom čije je političko poslanje bilo protivno njegovim političkim nazorima, otšao iz Rusije. A koliko je zazirao od Nijemaca, protestanata poznato je. Međutim, bio je slobodan od predrasuda, i u svom zazoru od Nijemaca izdvajao pojedince s kojima je surađivao, drugovao pa i prijateljivao. Dosta je spomenuti vatikanskog bibliotekara Luku Holsteniusa i polihistora Atanzija Kirchera.

U istom arhivu nalazi se i svežnjić Gabelova privatnog arhiva pod signturom: Privatarkiv, nr. 650: Gabel Frederik († 1708). Tu su pisma raznih Gabelu od 1665. do 1691. (npr. kralja Kristijana V, Marcusa Folksona Gjoéa, Christiana Inela, Simona de Petchuma, W. Worma...), no Križanićevih pisama nema. Tu su i Gabelova pisma raznima.

Pregledao sam i Privatarkiv, nr. 651: Gabel Frederik Wilhelm († 1732), no tu nema ništa od Frederika Gabela.

U Kraljevskoj biblioteci (Det Kongelige Bibliotek) u Kopenhagenu, u fondu rukopisa, nema u kartotečnom katalogu primljenih i poslanih pisama takvih ni od Frederika Gabela niti pisanih njemu, a nema također ni pisama

od Križanića ili Križaniću (ni pod Križanić, Crisanius, Chrisanius, Pater Serbin, Serbin).

Međutim, u Kraljevskoj biblioteci među rukopisima pod Gabelovim imenom nalazi se katalogiziran manuskript »Reise aus Sibirien«, pod signaturom: AFD. Gl. kgl. S. 2324, 4° Reise aus Sibirien.

To je teka šarenih korica u četvrtini od 16 kasnije paginiranih listova. Na prvoj stranici nalazi se ispod naslova drugom, možda Gabelovom rukom, napisano: Hn. Friedrich von Gabels, iz čega je očito da je rukopis pripadao Gabelu. Neimenovani autor u djelu opisuje na njemačkom jeziku put od Moskve do Tobolska što ga je 1666. prošla skupina od 46 oficira. M. P. Aleksejev, koji je djelo kritički izdao, smatra da je Križanić »bio poznat s autorom rukopisa i da ga je on vjerojatno i predao Gabelu«.⁵

Pažljivo sam pregledao rukopis, ali nigdje nema ni najmanjeg traga Križanićeve ruke. Kako god bilo, djelo je vrlo zanimljivo za poznavanje Sibirijske, poglavito Tobolska, u vrijeme dok Križanić ondje boravi. Valjalo bi usporediti ovaj putopis u Sibiriju i Križanićeve »Historia de Sibiria«. Možda će se tada moći određenije odgovoriti na pitanje da li je Križanić ovaj rukopis imao u ruci i predao ga Gabelu.

U Kraljevskoj se biblioteci u Kopenhagenu nalazi i katalog knjižnice Frederika Gabela. Obradovao sam se gledajući kakvu je jedinstvenu, svestranu biblioteku stvorio Gabel — pravi spomenik svoje osobne kulture. Rastužio sam se utvrdivši iz istog kataloga da je ta knjižnica dana na aukciju i da se rastepa. Budući da je aukcija održana 7. siječnja 1709, a Gabel je umro 21. lipnja 1708, u dugovima, bit će da je njegova biblioteka došla na bubanj zbog saniranja dugova. Neke od knjiga, npr. *Lexicon Polono-Latino-Graecum* Grgura Cnapiusa, Krakov 1643, tražio sam u samoj Kraljevskoj biblioteci u nadi da su tamo svršile, no nisam ih našao niti jedne. A kako je Križanić imao svoj primjerak Cnapiusa u Sibiriji i njime se izdašno služio, pomislio sam ne potječe li Gabelov primjerak od Križanića, koji se možda htio odužiti tim darom svome dobročinitelju.

Prohod kroz »Catalogus Bibliothecae Excellentissimi et Generosissimi B. M. Dn. Friderici de Gabel«,⁶ s rijetkim zastajanjima, pokazuje ne samo Gabelov krug književnih zanimanja, nego i uvid u lektiru koja je zaokupljala Križaniću suvremenog evropskog intelektualca, posebno zainteresirana za politiku.

Katalog je sastavljen prema formatu knjiga, nema paginacije, a djela su naznačena unutar svakog formata rednim brojem.

[*Libri in folio*« idu od 1 do 363. Tu se nalazi Blaeovih Atlasa. Tu se nalaz: *Johanes Botero, Historische Welt-Beschreibung, München 1611* (br.

⁵ M. P. Aleksejev, Neizvestnoe opisanie putešestvija v Sibir' inostranca v XVII veke, *Istoričeskij arkiv I, 1936, 99.*

⁶ *Catalogus Bibliothecae Excellentissimi et Generosissimi Bonae Memoriae Domini Friderici De Gabel Sacrae Regiae Majestatis Consilarii Intimi. Vice-Proregis Norvegiae, Equitis aurati etc. etc. Cujus Auctio habebitur die 7. Januarij et sequentibus Anni MDCCIX. In aedibus vulgò dictis Hiulmands-Gaarden paa Kjøbmander-Gaden. Havniae, Ex Regiae Majestatis et Universitatis Typographeo Anno 1708.*

35), pisac koga Križanić cijeni i predlaže caru da se prevede na ruski. Tu je i Oleariusovo djelo: *Moscowitische und Persianische Reise Beschreibung*, Schlesswig 1661. cum figg. (br. 53). Zacijelo je to jedno od tri izdanja Oleariusova djela koja Križanić spominje. Ako je Gabel prije svog puta u Rusiju čitao ovo djelo, mogao je čuti od Križanića i drugu inačicu gledanja na Rusiju, Križanić mu je zacijelo mogao svoje »Razgovore o vladateljstvu«, koji su dijelom Anti-Olearius, usmeno priopćiti. Među knjigama se nalazi i »Baronis de mayerberg et Hor. Gul. Calueci itineraria in Moschouiam« (br. 54), bez naznake godine i mjesta izdanja. Možda je to rukopis, iako su u Katalogu rukopisi označeni s MS.

Možda je upravo slijedeće djelo Gabelove biblioteke knjiga koju je Križanić bio preveo za Spafarija Mileskua: »Nieuhoofs Gesandtschap aan den Tartari: chen Cham in China, Amst. 1665. cum fig.« (br. 56).

U Gabelovoj se biblioteci nalazilo i djelo »Jo. Lucius de Regno Dalmatiae et Croatiae, Amst. 1666« (br. 185). Gdje li je završilo? Tu je i rukopis »Tabella variorum Coronae Sarmaticae Candidatorum, auctore Lucano Leporini Nicolowitz, MS« (br. 187). Tu se nalaze djela stupova reformacije, Luthera i Melanchtona: Phil. Melanchtonis Corpus Doctrinae Christianae, Witemberg 1570 (br. 204), Lutheri Tisch-Reden, Leipzig 1581 (br. 205).

Vrlo bi zanimljivo bilo utvrditi da li se Križanić u svojim tumačenjima proroka Danijela služio djelom: »Svaningii Commentarius in Daniele, Hafn. 1654 2 Vol.« Djela nema u Kraljevskoj biblioteci u Kopenhagenu.

Tu se nalaze i djela Klocka, autora poznatog Križaniću: *Casp. Klockii Tractatus de Contributionibus*, Francof. 1656 (br. 261), i *Casp. Klockii Tractatus Juridicus de Aerario*, 1651 (br. 260). Pored djela Luthera i Melanchtona, u Gabelovoj se biblioteci nalaze i dokumenti Tridentuskog sabora: »Concilii Tridentini Canones et decreta per Phil. Labbeum, Paris 1667« (br. 271).

U knjižnici se nalazi i autor koga Križanić preporuča da se prevede: »Ul. Aldrovandi Opera, Bononiae 1616. XI Tomm. et Voll.« (br. 281—291), pa Aldrovandijevo djelo »Museum Metallicum, edit. a Bartholom. Ambrosino, Bonon. 1648« (br. 292).

Da li je Križanić koji je papi Aleksandru VII posvetio djelo o glazbenim proporcijama poznao knjigu Meibomiusa, što dolazi u Gabelovoj knjižnici: »M. Meibomii de Proportionibus Dialogus, Hafn. 1655« (br. 308), i »Wilh. Langii Epistola ad M. Meibomium cum Meibomii responsione, Hafn. 1656« (br. 310)? Tko zna ne krije li se Križanić pod rukopisom o fortifikacijama: »Ingenieur- und Fortifications-Kunst, auf Teutsch, MS« (br. 313). Djela pod br. 314—328 sva su iz područja vojne arhitekture.

Tu se nalaze i djela klasika Plutarha (br. 102 i 237), Liviusa i Florusa (104), Seneke s Lipsiusovim bilješkama (br. 275), — dakle, pisaca koji dolaze i kod Križanića.

Rječnik Cnapiusa Polono-latino-graecum, u izdanju Krakov 1643 (br. 348) i u izdanju Krakov 1668, te niz poljskih pisaca i pisaca o Poljskoj pokazuju Gabelovo zanimanje za Poljsku.

U Gabela se nalazi i Montaigne — »Les Essais de Michel de Montaigne, Par. 1657« (br. 276). Križanić ne spominje de Montaignea, no neki njegovi nazori, napose oni o I epoti, vrlo podsjećaju na Montaignea.

Libri in Quarto idu od 1 do 597. Možda je Križanić poznao djelo »Eckhardi F. delis Gog, sive ratio status orbis Turcici et Christiani, Lipsiae 1663« (br. 187) i možda ga je imao pred očima kada govori o proroštvima s obzirom na tursko carstvo.

Što li se krije pod rukopisom »Anonymi Compendium Historiae profanae, MS. A. 1654« (br. 288)?

U Gabelovoj se knjižnici nalazi i pisac koji dolazi u Križanića: »Joh. à Chokier Politischer Schatz-Kammer, verteischte durch Andr. Heidemann, Nürnberg. 1652« (br. 427). Kad Križanić govori kako je njemački jezik podesan, onda bit će da ima pred očima i množinu prijevoda što se s raznih jezika priređuju na njemačkom. Bit će da je neke poznao.

U Gabela, koji je očito imao uha za književnost, nalazi se i »D. Qvixote de la Mancha, por Migvel de Cervantes, Madrid 1655« (br. 572). Nema traga tome da bi Križanić čitao ovo djelo.

Libri in octavo idu od 1 do 449. Od pisaca koji se ovdje navode, a koji dolaze i u Križanića evo nekih: »S. Augustini de la cité de Dieu, Paris 1665, 2 voll.« (br. 23), »Nic. Machiavelli, Disputt. de Rep. latine redivtae, Mampelg. 1599« (br. 89), Hobbesov »Leviathan« (br. 92), »Bodinus de Republica, Urfellis 1601« (br. 126) i »Sleidani Comment. de statu Relig. et Reip. Argent. 1568« (br. 192), te »Les passions de l'ame, par René des Cartes, Amst. 1649« (br. 306) i djelo o glazbi (tko zna da li ga je Križanić poznao) »Isagoge artis Musicae, per Christoph. Demantium. Freib. 1650« (br. 430).

Libri in duodecimo idu od 1 do 413 i među njima se nalaze od pisaca koji dolaze u Križanića Machiavelli i Commines: »Nic. Machiavelli Historia Florentina, Lugd. Bat. 1645« (br. 140), »Nic. Machiavelli Princeps, et alior. de eo judicia, Lugd. Bat. 1648« (br. 223), »Les Memoires de Phil. de Commines, Gen. 1596«. Tu se nalazi i »Le Corps Politique ou les Elements de la Loy morale et civile, par Th. Hobbes, Leid. 1653« (br. 245). Čiji li je rukopis »Politiske Discoursen doot D. C.« (br. 241)? Ima li tu što Križanićevo?

Libri in sedecimo et forma minori idu od 1 do 23. Tu se nalazi »Lipsius de Constantia, Amst. 1632«, djelo kojim se Križanić koristio pišući »De Providentia Dei«, te »Starowolscii Polonia, Dant. 1652«, pisac koga Križanić dosta hvali.

U Zbirci zemljopisnih karata nalaze se: »Polonia, Lithania, Wollania, ...« (br. 15), »Bohemia« (br. 23), »Moravia« (br. 25), iz čega se vidi Gabelovo zanimanje za slavenske zemlje.

Uvid u Gabelovu biblioteku otkriva nam kako je izgledala lektira jednog evropskoga, Križaniću suvremenog intelektualca koji je imao poseban afinitet za politiku. Niz knjiga odnosno autora koji se nalaze u Gabelovoj knjižnici a dolaze u Križanićevim djelima pokazuje da je Križanić po lektiri pravi evropski intelektualac s posebnim smislom za politiku. Iz Gabelove se biblioteke vidi koliko se Gabel zanimao za slavenski svijet. Zacijelo je tome pridonio njegov poslanički boravak u Rusiji, a može li se sumnjati da je polugodišnje Gabelovo gostoprimstvo pruženo Križaniću također imalo u tome udjela?

2. *Hildebrand Horn*. Hildebrand Horn⁷ rodio se 16. kolovoza 1655. u Kielu od oca Petra Horna (1625—85) i majke Katarine Büll. Pravo, političke znanosti i ekonomske nauke studirao je u Kielu. Po zvanju je diplomat. Godine 1676—77. tajnik je danskog poslanika Frederika Gabela u Moskvi. God. 1681. poslan je u Rusiju s naslovom tajnika, a 1682—84. s naslovom poslanika. Zadatak mu je za prvog poslanstva bio isposlovati nov poredak ceremonije primanja poslanika i izravnanje nekih neslaganja teritorijalne naravi, no nije u tome uspio. Za svoga drugog poslanstva trebao je poraditi na tome da se Rusija pridruži dansko-francusko-brandenburškom savezu sa Švedanima, što mu nije uspjelo, ali mu je tada (1684) pošlo za rukom sklopiti sporazum o novom ceremonijalu kod primanja poslanika. Posjetivši Mletke, Horn sudjeluje u bici protiv Turaka na jednoj mletačkoj lađi i tu umire 8. listopada 1686. od kuge. Epitaf i portret nalaze se u crkvi sv. Nikole u Kielu. Ovaj mladi, književno nadareni čovjek napisao je nekoliko djela na njemačkom, talijanskom, francuskom i ruskom, no niti jedno nije sačuvano.

Što se ipak od njega sačuvalo? U Kraljevskoj biblioteci u Kopenhagenu, u fondu rukopisa, ništa se ne nalazi. U kartoteci primljenih i poslanih pisma što se čuvaju u biblioteci nema niti pisama Hornu niti njegovih pisama. (Gdje li je svršilo što je Križanić njemu pisao?)

U Državnom arhivu u Kopenhagenu, u fondu privatnih arhiva, Horna naprosto nema. Međutim, među službenim spisima nalaze se dva svežnja Hildebranda Horna: prvi obuhvaća pisma i izvještaje od 1681. do 1684, a drugi koncepte privatnih i službenih pisama iz 1684.

Signatura prvog svežnja: T. K. U. A. Rusland B, nr. 51: Gesandtkabs-Relationer, til Dels med Bilag, fra Skretøer denere 1681, 30. April -84, 19 Oktober. Envoyé extraordinaire Hildebrand v. Horn. Pisma su pisana njemački, rukom onog istog pisara, koji je pisao Gabelova pisma za kralja na njemačkom iz Moskve, i francuski, autografnu, naslovljena ili na Jessena, kraljevog savjetnika, ili na Biermana, kojemu je i Gabel češće pisao, ili na »Comte d'Alefeld Grane Chancelier de sa Majesté Danoise«. Krajnje su zanimljiva jer odišu konkretnošću i zrcale Hornov život i život tadašnje Moskve. Dar za pojedinačno, a opet relevantno obilježuje Hornova pisma. Tako ona imaju i značaj svjedočanstva i biljeg izvještaja; u pismu Jessenu 23. kolovoza 1681. iz Moskve Horn, npr., govori o tome kako je patrijarh Nikon na povratku iz progonstva umro na putu oplakivan od cara i velikaša.⁸

U pismima Horn često spominje kneza Golicyna, češće i kneza Dolgorukova koji je, kako kaže, jedan od njegovih prijatelja. Ovaj vrlo komunikativni čovjek uspostavio je, kako pisma pokazuju, veze s ljudima i stvorio krug prijatelja. U pismu od 10. lipnja 1684. iz Moskve spominje šefa pošte (»Le maistre des Poste Mons: Vinnius«). Možda je to isti šef pošte što ga Križanić,

⁷ Povl Engelstoft, Horn Hildebrand, Dansk Biografisk Leksikon X, J. H. Schultz forlag 1936, 579 f.

⁸ »Le Patriarche Nikon qu' on avoit rappellé de son exile pour lui permettre de vivre icy a Moscou ou peustestre pour le remettre dans sa dignité est mort en chemin, fort regretté de sa Majesté et de beaucoup de grands Seigneurs quoi avoient despasone leurs esperances sur lui.«

ne spominjući mu imena, naziva svojim prijateljem.⁹ Vrijedilo bi, ukoliko se gdje što od Vinniusa sačuvalo, potražiti, ne nalazi li se ondje štogod i od Križanića.

U svežnju je i prijepis jednog dokumenta na krasopisnoj ćirilici iz 1684. A jedan izvještaj iz Moskve iz 1682. ima pri dnu iz ruskog brojenja godina prevedenu godinu kršćanske ere »Est annus 1682«. Grafija bi mogla biti Križanićeva, ili je to ruka koja je dešifrirala pismo.

Pisma odražavaju i vremena Hornova boravka u Rusiji. Tako se 6. lipnja 1681. javlja iz Moskve, 10. lipnja 1684. kaže da je prije dva dana dobio nalog danskoga kralja za odlazak iz Moskve, a u pismu od 19. kolovoza 1684. (posljednjemu) kaže da je prošlog tjedna imao oprostajnu audijenciju i da se nada da će za dva-tri dana krenuti odavde.

Signatura drugog svežnja: T. K. U. A. Rusland C: Envoyé Hildebrand v. Horn Gesandtskab Arkiv. Kopibog over Relationer o. a. udig. Skrivelevr; 1684, 12 Jan — 8 Aug. To je zapravo kodeks (knjiga) uvezama u platno, veoma cštećena od vlage, a sadrži koncepte ili prijepise poslanih pisama. Pisana je vlastitom rukom Hornovom, uz izuzetak kralju upućenih pisama koja je pisala ista ona pisareva ruka koja je pisala i Gabelova pisma danskom kralju. Pisma su na francuskom, izuzev ona koja su upućena kralju (ova su pisana njemačkom goticom).

Prava je šteta što ne postoji, ili se nije sačuvalo takav registar pisama što ih je Horn pisao 1681. kada je pisao Križaniću. Odatle bismo zacijelo vidjeli s kakvim je osjećajima i o čemu pisao Jurku.

Pisma upućuje Mons. Mayerkronu (19. veljače 1684) o stanju u Moskvi, Jessenu (10. svibnja 1684) i drugima, no najviše privatnih pisama upućuje Frederiku Gabelu, čijim je tajnikom bio za vrijeme poslanstva u Moskvi 1676—77, a najviše mu piše o Rusiji. Iz toga se vidi da je Gabela jednako zanimala Rusija, a iz Hornova se pisanja razabire da je i njega veoma zao-kupljala. U pismu Gabelu od 15. siječnja 1684. veli da se čudi što Gabel nije primio njegovih pisama, jer mu je pisao gotovo svakih petnaest dana, pa se boji da pisma nisu pala u neke druge ruke i moli da mu pošalje šifre. Gabelu piše i 5. veljače i 12. srpnja 1684. gdje veli da je primio njegova dva pisma sa šiframa i obećaje da će mu uskoro pisati o stanju zemlje u kojoj se nalazi (»donant une exact description de L'etat ou sommes dans ce pai ci«). Gabelu piše i 10. ožujka.

Osobito je značajno pismo Gabelu od 25. ožujka 1684. u kojemu po Gabelovoj želji mnogo govori o Sibiriji i Kini. Budući da je Križanić za Horna koju godinu prije toga napisao djelo »Historia de Sibiria«, moguće je da se Horn, pišući Gabelu o Sibiriji, koristio Križanićevim spisom. Valjalo bi svakako usporediti Hornov spis i Križanićevo djelo. U istom pismu Horn prenosi pozdrave Golicynove Gabelu, iz čega se vidi da je to poznanstvo datiralo zacijelo od Gabelova boravka u Moskvi i tko zna, nije li Golicyn, kao Gabelov prijatelj, imao udjela u pribavljanju dozvole da se Križaniću dopusti odlazak

⁹ A. Titov, Sibir v XVII veke, Sbornik starinnyh russkikh statej o Sibiri i prilježščih k nej zemljah, Moskva 1890, 117—118.

iz Rusije s danskim poslanikom. Možda je naprijed spomenuti spis »Reise aus Sibirien«, što je pripadao Gabelu, Horn za njega pribavio.

Dne 3. travnja 1684. piše Horn pismo »Pour Mons. de Gabel a Berlin« o događanjima u carskom dvoru, a u opširnom pismu od 14. svibnja 1684. spominje i Sparenfelda (zacijelo znanca našega Ivana Paštrića¹⁰): »le 3me du maj me firent savoir le lendemain leur arivee par Monsieur Sparenfeld premier gentilhom ne de l'Ambassade«. Horn piše Gabelu još u svibnju i lipnju 1684.

Najprisnije pismo što je poteklo iz Križanićeva vještog i plemenitog pera jest pismo Hildebrandu Hornu koje glasi: »Presvijetlom i preplemenitom gospodinu Hildebrandu od Horna, tajniku svetoga kraljevskog Veličanstva Danske. Zatražio si me, velemožni Horne, moj dobročinitelju, koga mi valja vječno štovati i u molitvama spominjati, da Ti pošaljem opis Sibirije (u kojoj sam petnaest godina bio u progonstvu). Veliko bih zlo počinio kad ne bih ispunio želju Tebi kojemu sam neizrecivo puno dužan. [...] Sibiriju dakle Tebi, osloboditelju svojemu, ne opisujem toliko koliko je krnje prikazujem. [...] Preostaje, da Višnjega molim (što niti jednog dana nisam zanemario, otkada sam prestao gledati milo lice Tvoje i Presvijetlog gospodina Frederika od Gabela), molim, velim, Gospodina, da vas očuva dugovječnima i zdravima.«¹¹

Čitav spis o Sibiriji, kojemu je ovo popratnica, zapravo je jedna vrsta nadušak pisanog pisma.

U pismu Križanić još spominje kako je Hornovo pismo, pisano iz Pariza 29. lipnja 1680, nakon lutanja po najvećem dijelu Evrope, najzad od šefa pošte, Križanićeva prijatelja, poslano iz Moskve u Vilnius, i tek mu koncem studenoga došlo u ruke.

Križanić naziva Hildebranda Horna ne samo svojim velikim dobrotvorom nego i osloboditeljem. Očito je da je Horn imao udjela u tome da je Križanić mogao 1677. poći iz Rusije. Bit će da je preko Horna dopro do danskog poslanika Gabela, kojemu je Horn bio tajnikom. Čini se da je Horn bio duša pothvata oko Križanićeva odlaska iz Rusije. Za Križanićeva polugodišnjeg boravka u danskom poslanstvu u Moskvi zacijelo je dvadesetdvogodišnji Horn mnogo učio od Križanića, ne samo kroz nevezane razgovore nego možda i kroz formalnu poduku. Horn je, vele, pisao među ostalim i na ruskom. Možda ga je Križanić podučavao u tom jeziku. Horn je očito, mladosti vlastitom odanošću, cijenio i volio Križanića. A Križanić, kako pokazuje i spis o Sibiriji, velikodušno je davao od svojega, baš svojega znanja i opažanja (sam veli da ne donosi ništa iz knjiga i bilježaka) i od svojih osjećaja, kako kazuje pismo iz kojega provijava nostalgija za dragim licima Horna i Gabela. Svršetak, pak, Hornova i Križanićeva života sličan je u svojoj tragičnosti: Juraj pogiba u ratu s Turcima pod Bečom 1683. sa svojih 66 godina, a Hildebrand u bici s Turcima u Cerigu 1686. u svojoj 31. godini.

¹⁰ Ivan Golub, Ivan Paštrić (1636—1708), znanstvenik i književnik, *Filologija* 9, Zagreb 1979, 85—100.

¹¹ Titov, n. d., 117—118.

Zusammenfassung

DIE FORSCHUNG ÜBER J. KRIŽANIĆ UND SEINE DÄNISCHEN FREUNDE
F. GABEL UND H. HORN IN KOPENHAGEN

Juraj Križanić ist aus Russland mit dem dänischen Gesandten F. Gabel abgereist und den Sekretär Gabels, H. Horn, nennt er seinen Freund. Der V. hat in Rigsarkivet und in der Kongelige Bibliotek (Kopenhagen) die literarische Hinterlassenschaft der beiden durchforscht. In ihr gibt es keine direkten Angaben über Križanić, jedoch gibt sie gute Vorstellung über beide Intellektuellen und Politiker, die seine Freunde waren. Dadurch wird ein neuer Beitrag zur Kenntnis der Beziehungen Križanićs zu seine Zeitgenossen gegeben.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR

Ivan KAMPUŠ
Bernard STULLI
Jaroslav ŠIDAK

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Jaroslav ŠIDAK

KOREKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva: Savez povijesnih društava Hrvatske,
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Časopis izlazi jednom godišnje

Pretplate i narudžbe šaljite na adresu: Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb,
Krčka 1

Cijena ovog broja iznosi 500 din.

Izdavanje časopisa sufinancira Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad
SRH — VII.

Tisak Štamparskog zavoda »Ognjen Prica« u Zagrebu — rujan, 1982.